

Temesvári Pelbárt velencei kiadású *Stellarium*ának (1586) változatai. Temesvári Pelbárt könyveinek kiadásait kronológiai sorrendben Borsa Gedeon 2004-ben publikálta,¹ ugyanezt a bibliográfiát 2005-ben is közölte egy tanulmányban.² Temesvári Pelbárt *Stellarium*ának 21 kiadása ismert, az első 1498-ban Hagenauban, Heinrich Gran nyomdájában, az utolsó Velencében, Giovanni Antonio Bertano (15??–1599) nyomdájában készült 1586-ban. Borsa Gedeon az egyetlen velencei kiadásról írva mindkét alkalommal magyar retrospektív nemzeti bibliográfiára³ (RMK III. 751), a magyar nemzeti könyvtár katalógusára,⁴ valamint az EDIT 16⁵ olasz adatbázisra hivatkozott, tanulmányában azt vélelmezve, hogy a velencei kiadást „Bertano saját kockázatára jelentette meg”.⁶ Az RMK III. 751 Szabó Károlytól vagy Hellebrant Árpádtól származó megjegyzésben az olvasható, hogy Velencében Pelbárt *Stellarium*át „Rocca Angelus adta ki, s Perotto[!] Sándor cardinalisnak ajánlotta”.⁷

A közelmúltban, az 1586-ban megjelent *Stellarium*nak hozzájutottam egy példányához, melynek címlapján nem az általam és a magyar bibliográfusok által ismert nyomdászjelvény,⁸ hanem Alexander Perettus de Montealto két színnel (piros–fekete) nyomtatott bíborosi címere látható. Ismeretem szerint egyedül az olasz EDIT 16 adatbank írja le a két változatot, a nyomdászjelvényes változat száma 32906, míg a bíborosi címeresé 69823. A hatalmas diszkrepancia csupán a két változat adatbázisba kerülésének időpontjára vonatkozóan ad eligazítást. Az EDIT tételek UNIMARC nézetében látható, hogy a 32906-os 1997. december 16-án került be az online adatbázisba, a címlapvariáns 69823-as pedig 2007. március 5-én.⁹ A velencei kiadásnak az interneten, általam hozzáférhető példányainak őrzőhelyei (OSZK, Pannonhalma, ELTE, ÖNB, etc.) csak a nyomdászjelvényes változathoz birtokolnak példányt, melyek azonosak vagy csaknem azonosak¹⁰ az EDIT 16 32906 számon nyilvántartott példánnyal.

¹ BORSZA 2004, 52–59.

² BORSZA 2005, 1–24 (itt: 2–8).

³ RMK III, 751.

⁴ *Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum* (P 277).

⁵ A 16. századi, Itáliában bármilyen nyelven vagy olasz nyelven bárhol megjelent nyomtatványok nemzeti nyilvántartása: <https://edit16.iccu.sbn.it/>

⁶ A bíborosi címeres változat ismeretében véleményével egyetérteni nem tudok. Valószínűnek tartom, hogy a bíborosi címeres változat költségeit a bíboros állta, de lehet, hogy a kiadás anyagi hozzájárulásával, netán megrendelésére készült.

⁷ Angelo Rocca (1545–1620), ágostonos szerzetes, a tridenti zsinat utáni katolicizmus meghatározó alakja. Alessandro Damasceni Peretti di Montalto (1571–1623) fiatalon (gyermekként) lett diakónus-kardinális.

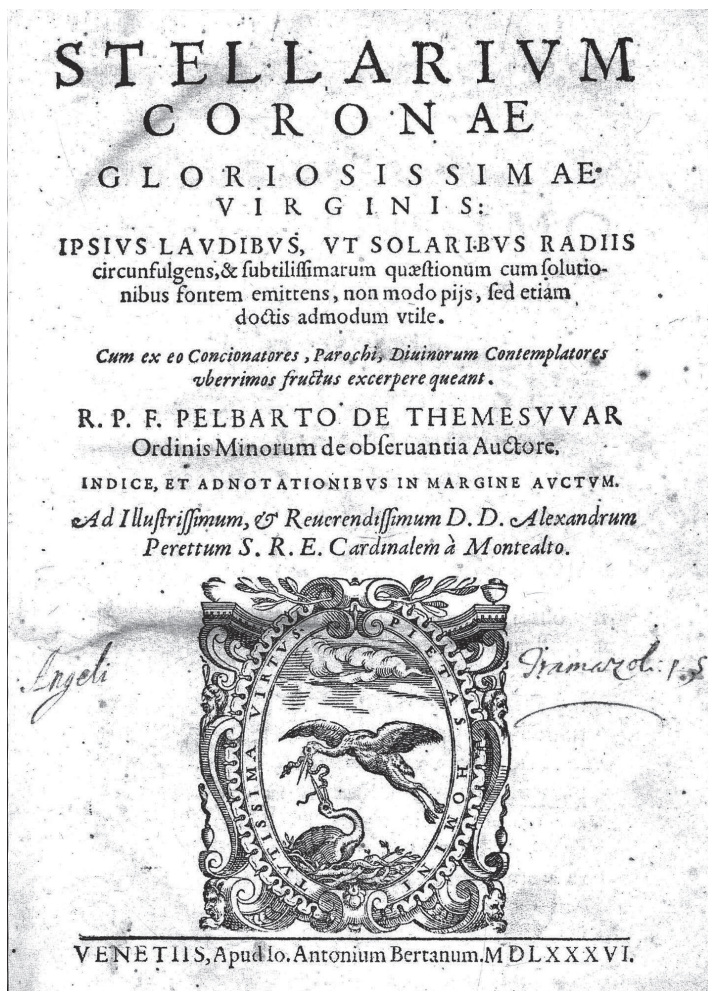
⁸ Giovanni Antonio Bertano nyomdászjelvénye, „*Pietas homini tutissima virtus*” szöveggel.

⁹ Szovák Márton szíves közlése.

¹⁰ Mint később olvasható, a nyomdászjelvényes változatnak két variánsa ismert.

A nyomdászjelvényes kiadás („A” változat) címlapszövege:

Stellarium coronae gloriosissimae Virginis: ipsius laudibus, vt solaribus radiis circumfulgens, & subtilissimarum quaestionum cum solutionibus fontem emittens, non modo pijs, sed etiam doctis admodum vile. Cum ex eo Concionatores, Parochi, Diuinorum Contemplatores vberimos fructus excerpere queant. R. P. F. Pelbarto de Themesuar Ordinis minorum de obseruantia auctore, indice, et adnotationibus in

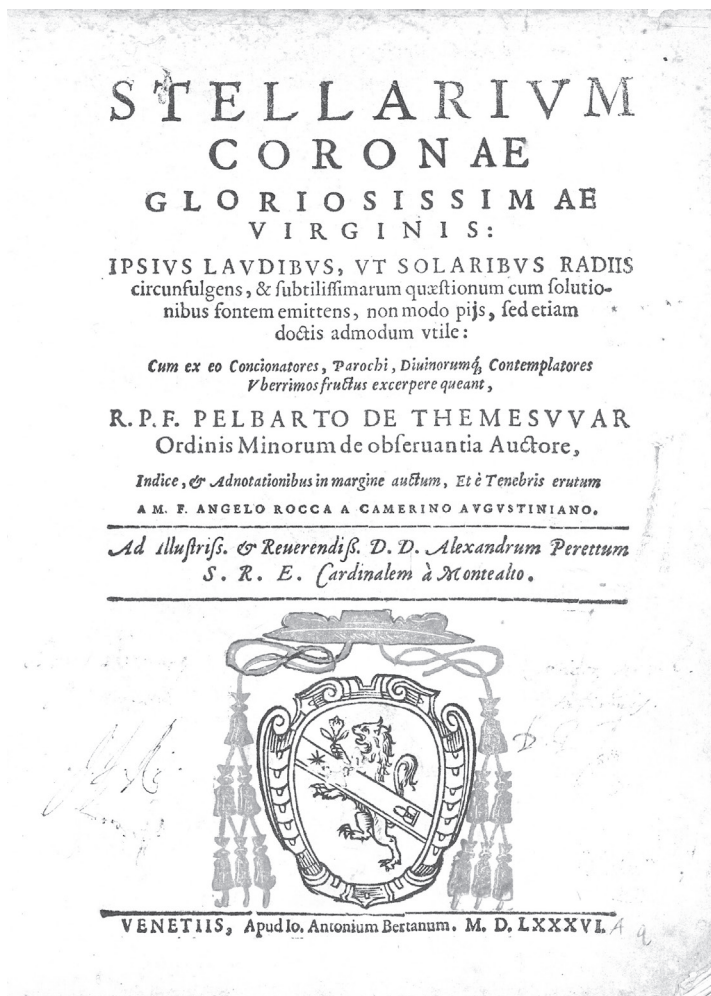

1. ábra. A nyomdászjelvényes „A” változat címlapja

marginē avctvm. Ad Illustrissimum, et Reverendissimum D. D. Alexandrum Perettum S. R. E. Cardinalem a Montealto.

A bíborosi címeres kiadás („B” változat) némileg hosszabb címlapszövege:

Stellarium coronae gloriosissimae Virginis: ipsius laudibus, vt solaribus radiis circumfulgens, & subtilissimarum quaestionum cum solutionibus fontem emittens, non modo pijs, sed etiam doctis admodum vtile: Cum

2. ábra. A bíborosi címeres „B” változat címlapja

ex eo Concionatores, Parochi, Diuinorumque contemplatores Vberrimos fructus excerpere queant, R. P. F. Pelbarto de Themesuar Ordinis Minorum de obseruantia Auctore, Indice, et Adnotationibus in margine auctum, Et e Tenebris erutum A M. F. Angelo Rocca a Camerarino Augustiniano. Ad Illustriss[imum], et Reverendiss[imum] D. D. Alexandrum Perettum S. R. E. Cardinalem a Montealto.

Miután a szedés és a terjedelem ([12], 230 levél) minden példányban azonos, csak a címlapok szövege és a címlapokon látható metszet eltérő, nyilvánvaló, hogy egyazon kiadás két címlapváltozatáról van szó. A nyomdászjelvényes „A” változat 32906. szám alatt közzétett, beszkenelt példányának kolofonjában a *Registrum*, majd a hozzá tartozó „Omnia sunt quaterniones, praeter Ff ternio” olvasható, ezt követi a következő sorban a „Tabula per se patet” mondat, ami ugyanezen változat több példányából, így például az ÖNB 41.F.13 és az OSZK RMK III. 751 jelzeten nyilvántartott köteteiből is hiányzik. Feltételezésem szerint azért, mert röviddel az utolsó ív nyomtatásának kezdete után, vélhetően a szedést ellenőrző, latinul jól tudó korrektor rájött, hogy a megjegyzés felesleges, ugyanis a *Registrum* alatt azt magyarázza, hogy a *Registrum* nem szorul magyarázatra,¹¹ és eltávolította a kiszedett szövegből,¹² így a továbbiakban enélkül folytatódott az utolsó ív nyomtatása. Következésképp a „Tabula per se patet” csak az utolsó ív nyomtatásának kezdeti szakaszában készült darabokban, és ezt az ívet tartalmazó példányokban szerepel. A bíborosi címeres változathoz az említett mondatot tartalmazó példány még nem került elő, ez arra utal, hogy a bíborosi címeres címlapot tartalmazó ívet később, a nyomdászjelvényes címlapváltozat íveinek összehordása közben vagy utána nyomtatták. Monok István hipotézisemet ingatagnak tartva rámutatott, hogy a *registrum* alatt lévő „Tabula per se patet” szövegre több példa is akad, ugyancsak velencei nyomtatványokban. Megjegyzem, arra nincs példa, hogy a mondat egy adott kiadás példányaiban esetlegesen szerepel, ahogy az is, hogy példák sokasága sem fog eltántorítani abbéli véleményemtől, hogy a „táblázat önmagától értetődő” mondat bármilyen szöveggörnyezetben is legyen, semmitmondó, felesleges.¹³ Szeretném hangsúlyozni, hogy írásom nem tanulmány,

¹¹ „Tabula per se patet” azt jelenti, hogy a táblázat [*Registrum*] önmagától értetődő.

¹² A korrektor nem selejteztette le a már elkészült íveket, mert az anyagi veszteségen kívül kellemetlen is lett volna számára, hogy a felesleges mondat a szedésben maradt, mivel a nyomtatásba kerülő szöveg ellenőrzése a feladata volt.

¹³ Szovák Márton vélelmezte, hogy a „Tabula per se patet” nem a fölötté lévő *registrumra*, hanem a mutatóra vonatkozik, hozzátéve, hogy a mutató fűzetjele azért nem szerepel a *registrumban*, mert a vásárló igénye szerint akárhova beköthető volt. Valószínűtlennek tartom, hogy a mondat a mutatóra vonatkozzék, mert a könyvet a tipográfus tervezi, ezt a feladatot a nyomda tulajdonosa, vagy egy megbízott személy átvállalhatja, de minden esetben kész tervet tesz a megrendelő elé, aki ezt jóváhagyja vagy változtatást kér, utólag senki sem ötletelhet, a *registrumban* nem említett ívek elhelyezésével kapcsolatban sem. Amennyiben a „Tabula per se patet” a mutatóra vonatkozik, miért csak a mutatót tartalmazó példányok egy részében található? A bíborosi címeres változat ismert példányaiban miért nincs? Erre adtam egy magyarázatot, amit lehet ugyan bírálni, de még mindig

hanem egy közlemény, melyben a velencei *Stellarium* változataira hívom fel a bibliográfusok és kutatók figyelmét.

Összegzésként elmondhatjuk tehát, hogy Temesvári Pelbárt *Stellarium*ának velencei, 1586. évi kiadása két címlapváltozatban, nyomdászjelvényes („A” változat) és bíborosi címeres („B” változat) jelent meg. A nyomdászjelvényes változatnak két variánsa különíthető el, a különbség a *Registrum* alatt, külön sorban olvasható „Tabula per se patet” megléte („A/1” változat), vagy hiánya („A/2” változat).¹⁴

Hivatkozott irodalom

BORSA Gedeon, *Temesvári Pelbárt munkáinak kiadásai*, = *Ötszáz éve halt meg Temesvári Pelbárt, Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát munkái – The Works of Pelbartus de Themeswar and Osvaldus de Lasko, Borda Lajos gyűjteménye – The Collection of Lajos Borda*, Zebegény, Borda Antikvárium, 2004 (Műgyűjtő Magyarok, 5).

BORSA Gedeon, *Laskai Osvát és Temesvári Pelbárt műveinek megjelentetői = Magyar Könyvszemle*, 121(2005), 1–24.

Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum, qui in Bibliotheca Nationali Hungariae Széchényiana asservantur, Editiones non Hungaricae et extra Hungariam impressae – Az Országos Széchényi Könyvtár 16. századi nyomtatványainak katalógusa, Nem magyar nyelvű, külföldi kiadványok, Vol. I–III., composuerunt Elisabetha Soltész, Catharina Velencei, Agnes W. Salgó, Bp., OSZK, 1990, 1928 (P 277).

RMK III. 751. = *Régi Magyar Könyvtár III-dik kötet. (RMK III.) Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványoknak könyvészeti kézikönyve*, írták SZABÓ Károly, HELLEBRANT Árpád, Bp., 1886–1891.

BORDA LAJOS

értelmesebb, mint egy semmimondó mondatban tartalmat keresgélmi. A szemantikai intermezzo írásom lényegét nem érinti, én csak egy öreg antikvárius és könyvkiadó vagyok, nem kívánok tudós kutató képében tetszelegni, ezért a velencei kiadás részleteivel való további foglalkozást arra érdemesebbekre hagyom.

¹⁴ Könyvgyűjtőket érdeklő információ: a két változat közül a bíborosi címeres ritkább. A kolofoonban, a „Tabula per se patet” mondatot tartalmazó példányok a kiadás legritkább darabjai.